

פתיחה

בפרשת השבוע מצווה נח על ידי הקב"ה להכניס את החיות והבהמות לתיבה, כדי שיוכלו לפרות מחדש אחרי המבול ולקיים שוב את העולם. מהטהורות הכניס נח שבע לתיבה, ואילו מהבהמות הטמאות נח רק שתיים. על מנת שנח יידע איזו חיה להכניס, היה עליו לבדוק האם יש לה סימני כשרות. נחלקו הראשונים בשאלה, האם יש מצווה לבדוק את סימני החיות והעופות:

א. **הרמב"ם** (מאכלות אסורות א, א, ספר המצוות קמט - קנב) פסק, שיש מצווה לדעת את הסימנים המבדילים בין החיות הטמאות לכשרות. דין זה למד מכך שהתורה כותבת 'והבדלתם בין החיה ובהמה' - משמע שיש מצווה בעצם ידיעת ההבדל, ובלשונו:

"מצוות עשה לידע הסימנים שמבדילין בהן בין בהמה וחיה ועוף ודגים וחגבים שמותר לאכלן, ובין שאין מותר לאכלן. שנאמר, והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור, ונאמר להבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל."

ב. **הרמב"ן** בהשגותיו לשורשי המצוות (השורש השישי) חלק על הרמב"ם. הוא טען, שאין עניין לדעת את ההבדל בין הטמאות ולטהורות, ומטרת ידיעת סימני הכשרות היא אך ורק שלא ייכשלו באכילת טריפות. ממילא לפי הרמב"ן אין למנות דין זה כמצווה, מכיוון שפעולה של הרחקה מאיסור לא מהווה מצווה.

בעקבות נח ובדיקת סימני החיות, נעסוק הפעם בסימני העופות ובהמות ובעיקר בשאלות: כיצד מבדילים בין עוף כשר לטמא, ובין בהמה כשרה לטמאה. כפי שנראה, חלק מהראשונים סברו שידיעת סימני הכשרות לא תמיד מספיקה כדי לקבוע שחיה מותרת באכילה, והם הצריכו שתהיה מסורת שאכלו את הבהמה בעבר - דין שמשפיע בין השאר על השאלה האם מותר לאכול ג'ירפה.

1. סימנים

התורה בפרשת שמיני (יא, ג), מונה שלושה סימני כשרות הנדרשים כדי שבהמה תחשב כשרה: מפריסת פרסה, שוסעת שסע ומעלה גרה. בניגוד לסימני הבהמה, סימני הכשרות של העוף לא נזכרו כלל בתורה, ונאמר רק 'כל ציפור טהורה תאכלו' בתוספת רשימה של עשרים וארבעה עופות שנאסרו באכילה.

מתוך עיון ברשימת העופות שנתנה התורה, חילקו חז"ל בגמרא במסכת חולין (נט ע"א) את העופות למספר קטגוריות, וקבעו כללים כיצד אפשר להבחין איזה עוף כשר לאכילה. למשל, כל עוף דורס, דהיינו שאוכל חיות ונבלות - טמא ופסול לאכילה¹. ואילו כל עוף שיש לו אצבע יתירה מאחורי שאר האצבעות, או שיש לו כיס אליו האוכל מתקבץ (זפק) - כשר, ובלשון הגמרא:

"סימני בהמה וחיה נאמרו מן התורה, כל בהמה מפריסת פרסה, כל בהמה שמעלת גרה וכו'. וסימני העוף לא נאמרו, אבל אמרו חכמים: כל עוף הדורס - טמא, כל שיש לו אצבע יתירה, וזפק, וקורקבנו נקלף - טהור, רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: כל עוף החולק את רגליו - טמא."

מחלוקת הראשונים

לכאורה, כאשר ידוע שלעוף יש סימני כשרות הוא כשר, אך למעשה נחלקו בכך הראשונים. הגמרא ממשיכה לספר (סב ע"ב) על תרנגולת האגם, שבהתחלה סברו שהיא כשרה, אך לבסוף התברר שהיא דורסת, וממילא נחשבת כטמאה. לאחר מכן מביאה הגמרא את דברי רבי יצחק (סג ע"ב) האומר: "שעוף טהור נאכל במסורת". נחלקו הראשונים כיצד להבין את דבריו:

א. **הרשב"א** בתורת הבית (הקצר, בית ג' שער א') הבין, שבעקבות המקרה של תרנגולת האגם שהתבררה כטריפה, פסק רבי יצחק שאי אפשר יותר להסתמך על סימני הכשרות בלבד, ובשביל שיהיה מותר לאכול עוף מסויים צריך (בנוסף לסימני הכשרות) שתהיה עדות שאכן אכלו אותו בעבר והוא מוחזק ככשר, וכך פסק **המהרי"ל** (ס' צה) בעקבות **רש"י**.

ב. **הרמב"ם** (מאכלות אסורות א, טו - טז) לעומת זאת הבין, שרבי יצחק לא בא להחמיר וכהבנת הרשב"א, אלא אדרבה, להקל. לשיטתו, כוונת רבי יצחק לומר, שבמקרה בו יש מסורת על כשרותו של העוף, לא צריכים אפילו לבדוק את סימניו בשביל לוודא שאכן הוא כשר, אלא אפשר להסתמך על המסורת בלבד.

להלכה

בפסק ההלכה נחלקו האחרונים: **השולחן ערוך** (יו"ד פב, ב - ג) פסק כדעת הרמב"ם, שאפשר לסמוך על סימני טהרה גם ללא מסורת ברורה, וכן פסקו **הפרי חדש** (שם) ו**הכנסת הגדולה** (אות לד). **הרמ"א** (שם) לעומת זאת חשש לדעת הרשב"א, ולשיטתו צריך מסורת בנוסף לסימני הכשרות, וכן פסק **כף החיים** שבעקבות כך לא האריך בסימני העופות, ובלשונו:

"יש אומרים שכל עוף שחרטומו רחב וכף רגלו רחבה כשל אווז, בידוע שאינו דורס, ומותר באכילה אם יש לו שלשה סימנים בגופו. הגה (= רמ"א): ויש אומרים שאין לסמוך אפילו על זה, ואין לאכול שום עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא טהור (בארוך כלל נ"ו ובתא"ו נט"ו), וכן נוהגין ואין לשנות."

יש להוסיף, שגם לדעת המחמירים ומצריכים מסורת, לא כל עוף חדש צריך. **הדרכי תשובה** (ס"ק כד) הביא בשם **ערוגת הבושם**, שבמקרה בו מוצאים עוף חדש שדומה למצוי בידנו, המסורת על אכילת העוף המצוי ביננו מספיקה לאכילת העוף החדש.

בעבר, היה פולמוס גדול על כשרותו של תרנגול ההודו: **השואל ומשיב** (ח"א ס' טו) טען שמותר לאכול, כי תרנגול ההודו בסך הכל דומה לתרנגול רגיל. **הדרכי תשובה** (שם, כד) חלק על השוואתו וסבר, שרק אם מדובר באותו עוף רק בגודל אחר אפשר לאכול אותו בלי מסורת, אבל אם יש אפילו איבר אחד שונה, זה כבר נחשב שינוי שמצריך מסורת.

¹ מה הכוונה עוף דורס? א. **רבינו תם** (תוספות סא ע"א) ו**הרא"ש** (ג, נח), שעוף דורס נקרא עוף שאוכל את טורפו בעודו בחיים. ב. **הרמב"ן והר"ן** (נט ע"א) פירשו, שמדובר בעוף ההורג את טורפו בנעיצת ציפורניים. ג. **רש"י** פירש, שמדובר בעוף המחזיק את טורפו בציפורניים ומרים אותו מהקרקע. להלכה כתב **כף החיים** (פב, ו), שיש להחמיר ככל שלושת הפירושים.

אם כן כפי שראינו, לכל השיטות המסורת. מחדשת משהו. לדעת השולחן ערוך בעקבות הרמב"ם, המסורת נותנת אפשרות להכשיר עוף מבלי להסתכל בסימניו. ואילו לדעת הרמ"א בעקבות המהרי"ל, צריך מסורת בשביל להכשיר העוף בנוסף לסימנים. נחלקו הפוסקים בשאלה, האם כל אדם נאמן להעיד שיש מסורת על עוף שאינו מוכר:

א. הגמרא אומרת (חולין שם), שמכיוון שבדיני איסורים וכמו בשר בחלב עד אחד נאמן להעיד, כך גם במקרה של עדות על כשרותו של עוף, וצייד עופות שאינו יודע בעצמו איזה סימנים מכשירים עוף - נאמן לומר שרבו או אדם כשר שידוע כאדם שידוע סימני כשרות העיד לו על עוף מסויים שיש עליו מסורת, והוא כשר, וכן פסק השולחן ערוך (יו"ד פב, ב).

ב. המהרי"ל (סי' צה) צמצם בהרבה את דברי הגמרא. הוא הסכים שבמקרה בו מעידים בשם אדם גדול ובקי שעוף מסויים כשר - הוא כשר, אלא שטען שכיום אי אפשר למצוא כלל אדם שבקי בדינים אלו, ולכן יש להסתמך רק על מסורות שקיימות מהעבר ולא לחדש מסורות חדשות, וכך פסקו הפרי חדש (שם, א) והחכמת אדם (כלל לו, ט), ובלשונם:

"ואם בא לפנינו עוף שאין אנו מכירים אותו כלל, לא שייך בו מנהגי מדינה, ואם עד אחד מעיד עליו שהוא מקובל מפי נאמן שעוף זה טהור הוא נאמן דעד אחד נאמן באיסורין, אך בזמן הזה אין לסמוך כלל על שום אדם ואסור לאכול רק מה שהוא פשוט וידוע שהוא טהור."

2. מסורת באכילת בהמות

עד כה עסקנו בשאלה האם צריך מסורת בעופות. בפשטות, בהמות וחיות שיש להם סימני כשרות, אין צורך במסורת על כשרותם, שהרי רבי יצחק שפסק בגמרא במסכת חולין שצריך מסורת, נקט בעמדה זו רק בגלל המקרה עם תרנגולת האגם שטעו וחשבו שהיא כשרה, אך בבהמות וחיות שלא הזכיר מקרה מעין זה (וכן הראשונים לא דיברו על כך) - אין צורך במסורת.

אף על פי כן, למעשה בכל זאת התעוררה בכך מחלוקת אחרונים, בעקבות דברי הש"ך (יו"ד פ, א). לאחר שהביא השולחן ערוך בסימן פ' את סימני הבהמות והחיות, העיר הש"ך: "ולפי שאין לנו עתה אלא מה שקבלנו במסורת וכדלקמן סימן פ"ב גבי סימני העוף - קיצרתי". נחלקו האחרונים מה כוונתו:

א. חלק מהאחרונים כמו הפרי מגדים (שם) וכף החיים (שם, ס"ק ה) סברו, שאין כוונת הש"ך לומר שצריך מסורת בבהמות כמו בעופות, שהרי דין זה לא נזכר בשום מקום לפניו, אלא כוונתו שבשביל להבדיל בין חיה שמותר לאכול את החלב שלה לבין בהמה שאסור - צריך מסורת, ובלשונם של כף החיים:

"והא דצריך קבלה ומסורת היינו דווקא לעניין חלב, אבל לעניין בשר אין צריך בקיאות, דהא ניכר במעלה גרה ומפריס פרסה, וכן כתב הבית יצחק בעמודי זהב, וכן משמע מדברי השולחן ערוך שכתב, ואם חסר אחד מאלו השלשה סימנים חלבה אסור, אבל בשרה מותר."

ב. לעומתם, החכמת אדם (כלל לו, א), ערוך השולחן (יו"ד פ, י) והחזון איש (יו"ד יא, ד) הבינו את דברי הש"ך כפשוטם - מותר לאכול רק בהמות וחיות שיש עליהן מסורת, ממש כמו עוף. משום כך, כאשר התעוררה מחלוקת בדין של פר הבופלו, בפשטות הם ינקטו לאסור מכיוון שאין מסורת באכילתו² (ועיין שבט הלוי י, קיד).

אכילת ג'ירפה

לפי מה שראינו עד כה, יש לדון במעמד הג'ירפה. יש טענה נפוצה, שאי אפשר לאכול ג'ירפה מכיוון שלא יודעים מהיכן לשחוט אותה. כמובן שהדבר אינו נכון, שהרי השולחן ערוך פסק (יו"ד כ, א) בעקבות הגמרא בחולין (יט ע"ב) שכל הצואר כשר לשחיטה, אז דווקא ג'ירפה קל יותר לשחוט, שהרי יש לה צוואר ארוך (ויש לה את כל שאר הסימנים, מפריסה פרסה, מעלה גרה וכו').

השאלה שכן מתעוררת בדין של הג'ירפה היא, האם יש מסורת שאכלו אותה בעבר. אם יש מסורת, וודאי שהיא מותרת באכילה לכולי עלמא. לעומת זאת במקרה ואין, שאלת אכילתה מוטלת במחלוקת האחרונים שראינו לעיל האם צריך מסורת בשביל לאכול חיות ובהמות: לדעת הפרי מגדים וכף החיים אין צורך והיא מותרת באכילה, ולדעת הח"י אדם וערוך השולחן צריך והיא אסורה.

האם יש מסורת על אכילת הג'ירפה? התורה בפרשת ראה (יד - ד - ה), מונה מספר חיות שאפשר לאכול אותן: שור, שה, עיזים, אייל צבי ויחמור. חיה נוספת אותה מונה התורה באותו הפסוק היא 'זמר', ונחלקו הפרשנים באיזו חיה מדובר:

א. הרס"ג והרד"ק (ערוך 'זמר') ביארו, שכאשר התורה כותבת זמר כוונתה לג'ירפה, וכפי שכתב הרשב"ץ 'ביבין שמועה' (הל' טריפות ה, ב): "שצווארה ארוך וגופה גדול מאוד, עד כשהיא בתוך החומה פושטת צווארה חוץ לחומה". לפי שיטה זו, גם לדעת החזון איש המצריך מסורת באכילת בהמות וחיות מותר לאכול ג'ירפה.

ב. לעומת זאת רש"י במקום כתב, שהוא לא יודע את פירוש החיה 'זמר', ולכן נמנע מלפרשה, וכן כתב האבן עזרא. יש שביארו ('חי וצומח בתורה') שזמר הוא אנטילופה או כבש הבר, והרוקח בפירושו כתב, שקוראים לעוף זמר, כי מזמרים לפניו כשתופסים אותו, מכל מקום לפי פירושם לדעת החזון איש אסור לאכול ג'ירפה כי אין על אכילתה מסורת.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...³

² הרב אשר וייס (ויקרא, יג) העיר, שהחכמת אדם כתב שצריך מסורת רק באכילת חיות, והחזון איש (שהביא את דברי הח"י אדם) הרחיב את דבריו וכתב שצריך מסורת גם על בהמות. אפשר שהחזון איש כתב כך, מכיוון שאחרי הכל בסוף הסעיף הח"י אדם מפנה לסימנים המתייחסים גם לבהמות וגם לחיות, כך שגם כוונתו בלשונו לשני הסוגים.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com